

**PARLAMENTER DENETİM YOLLARI:
GENEL GÖRÜŞME, MECLİS ARAŞTIRMASI,
MECLİS SORUŞTURMASI ve GENSORU**

Habip KOCAMAN
TBMM Kanunlar ve Kararlar Müdür Yardımcısı
habipkocaman@tbmm.gov.tr

**KADINLARA YÖNELİK ÇALIŞMALAR YÜRÜTEN
SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ
YASAMA SÜRECİNE KATILIMLARININ GÜÇLENDİRİLMESİ
SEMİNERİ**

**5-6 Kasım 2009
ANKARA**

PARLAMENTER DENETİM YOLLARI: GENEL GÖRÜŞME, MECLİS ARAŞTIRMASI, MECLİS SORUŞTURMASI ve GENSORU

Giriş

Halkın egemenliğine dayanan yönetim biçimi: **Demokrasinin** klasik, kısa ve özlu tanımı. Daha iyi bir rejim henüz bulunamadığına göre; “Nasıl bir demokrasi?”

Demokrasi üzerindeki yakın tartışmalar **temsil sorunu** üzerinde yoğunlaşmıştır. Parlamento krizi, yönetilemezlik iddiası, demokrasinin sonu söylemi akademik çevrelerde tartışılmıştır. Seçimden seçime demokrasinin meşruiyet sorununu gidermede çoğulculuk ve katılımcılık kavramları öne çıkmaktadır.

Siyasi boyutu ağır basan **çoğulculuk**, çeşitli eğilim ve görüşlerin temsiline özen gösteren ve yönetimde etkisini kabul eden yaklaşımdır.

Çoğulculuğa paralel olarak **katılımcılık**, toplumun kişileri ve kurumlarıyla geniş katılımının sağlandığı yapılanma ve işleyişi öngören anlayıştır.

Yönetim biliminde gelişen yönetim kavramında, idari, ekonomik ve politik otoritenin karşılıklı etkileşim halinde ortaklaşa kullanımının ifade edilmesi, **demokratik yönetimi** işaret etmektedir.

Evet! Sadece seçilenlerin ve bürokrasinin değil, aynı zamanda süreçlerden etkilenen yönetilenlerin de karar alma ve uygulama mekanizmalarında yer alması: **Katılımcı demokrasi**.

“Birlikte karar alalım, birlikte yönetelim!” Kulağa hoş geliyor. Katılım, katkı verelim. Peki, demokrasinin vücut bulduğu Mecliste ne yapacağız, nasıl yapacağız?

Meclis, herkesi bağlayan genel kurallar, yani kanunlar üretiyor (**yasa yapımı**); Devlet bütçesini görüşüp belirliyor (**bütçe hakkı**); silahlı kuvvetlerin kullanımı, erken seçim gibi önemli kararlara imza atıyor (**karar alma**); toplumun tüm kesimlerini etkileyen politikaları tartışıyor, Hükümetten bilgi alıyor ve onu denetliyor (**bilgi edinme ve denetim**).

Bu çalışmada, Meclisin temel görevlerinden bilgi edinme ve Hükümeti denetlemede, bir diğer ifadeyle **parlamenter denetim yollarının** işletilmesinde sivil toplum kuruluşlarının (STK) katılımı ele alınacaktır. Denetim yollarının amacı, nasıl işletildiği ana hatlarıyla açıklanırken, STK’ların yapabilecekleri katkı, süreçte ne şekilde yer alabilecekleri belirtilmeye çalışılacaktır.

Konuya girmeden önce Meclis nezdinde iletişimde; milletvekili, komisyon veya parti gruplarıyla irtibat ve görüşmede bazı genel hususlara dikkat çekmek faydalı olacaktır.

Meclisle İletişimde Bazı Öneriler

*** Yazılı Hazırlık**

Alanımızda, ilgilendiğimiz konuda milletvekilleriyle, komisyon, parti grubu gibi Meclis kurumlarıyla iletişime geçerek bilgilendirme yapmak, talepte bulunmak istediğimizde, **bilgi notu** veya **rapor**, gerektiğinde belge örnekleri içeren bir **dosya** hazırlanmalıdır. Bu çalışmalar, milletvekilinin konuyu değerlendirmesinde, kanun teklifi veya denetim önergesi hazırlamasında yardımcı olacaktır.

*** Sağlıklı ve Çözümlü Bilgi**

Milletvekili, komisyon veya parti grubuyla temasa geçildiğinde **bilgi kirliliğine** yol açılmaması önemlidir. Oldukça meşgul olan milletvekilleri ve Meclis kurumlarına açık, kısa ama yeterli, doğru,

birinci elden bilgiler iletilmelidir. Ayrıca yalnızca sorun tespiti ve anlatımı değil, **çözüm önerileri** de içeren bilgilendirme yapılmalıdır.

*** Kamunun Sorumluluğunu Göstermek**

Aktaracağımız konuyu **kamusal boyutlarıyla** sunmamız gerekecektir. Mevzuattan kaynaklanan sorunlarda ilgili **hukuki çerçeveyi** çizebilmek önemlidir. Konunun hangi bakanlık veya kurum ve kuruluşun sorumluluğunda olduğunu belirtmek, **adres gösterebilmek** isabetli olacaktır. Bu bağlamda, faaliyet sahasımızdaki yetkili bakanlıklar ve diğer kamu kurum ve kuruluşlarının politikalarını, faaliyetlerini izlememiz, İnternet sitelerini takip etmemiz önerilebilir. **Bilgi Edinme Hakkı Kanununun** tanıdığı imkanları kullanarak ilgili bilgileri doğrudan muhataplarından edinmek, yaklaşımlarını tespit etmek de yararlı olacaktır.

*** Hangi Milletvekili**

Talebimize, sorunumuza sahip çıkacak, önerilerimizi benimseyecek, süreci takip edip ilgilenebilecek **milletvekili veya milletvekilleri** ile irtibata geçilmesi doğaldır. İlettiğimiz konuyla ilgili dalda eğitim görmüş, çalışmış, sektörde yetişmiş, alanı tanıyan veya böyle olmasa bile aktarılan konuya hakim olup savunacak milletvekillerine ulaşmak önemlidir.

TBMM İnternet sitesinde (http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.arama) milletvekillerinin fotoğraflı **özgeçmiş** bilgileri yer almaktadır. Buradan meslek, eğitim, görev, yaş ve benzeri bilgileri görülen milletvekillerinden kimlerin konumuzla ilgilenebileceği tahmin edilebilir.

Hem iktidar hem de muhalefet partilerine mensup milletvekillerine ulaşılması, konuya **partiler üstü** bir çözüm arandığına gösterge sayılabilecektir.

Yerel sorunlarda kesinlikle **il milletvekilleriyle** iletişim sağlanmalıdır.

Komisyonları ilgilendiren işlerde **ilgili komisyonun öncelikle başkanı** olmak üzere üyesi milletvekillerine ulaşılmalıdır.

Genel Kurul gündemini belirlemede ve parti grubunun faaliyetlerini yürütmedeki yetkileri göz önüne alınarak **parti grup başkanvekilleriyle** de görüşülmesi gerektiği unutulmamalıdır.

*** Milletvekilleri İletişim Bilgileri**

TBMM İnternet Sitesinde **milletvekillerinin iletişim bilgileri** kapsamında Meclisteki ofis adresleri, telefon ve faks numaraları (<http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/mvtelefon.liste>), elektronik posta adresleri (http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/mv_e_posta_sd.uye_e_posta) yer almaktadır. Ancak burada gözüken e-posta adreslerinin ciddi bir kısmının güncel izlenmeme, doluluk gibi sorunları olabilir.

Meclise yapılacak **ziyaretlerde**, Genel Kurul çalışma saatleri nedeniyle kısıtlama getirildiği göz önüne alınarak milletvekili sekreteryasıyla önceden telefonla iletişime geçilmelidir. Genel Kurul – ayrı bir karar almadığı müddetçe- Salı, Çarşamba ve Perşembe günleri 15:00-19:00 saatleri arasında çalışmaktadır. Genellikle Salı günü öğleden önce parti gruplarının toplantıları olmaktadır. Milletvekilleri seçim çevrelerine gitmeyi tercih ettiklerinden, Genel Kurulun çalışmadığı Pazartesi ve Cuma günleri odalarında bulunamayabilirler.

Milletvekillerine telefonla veya ziyaret esnasında ulaşamadığında, danışmanları ile görüşülebilir. **Milletvekili danışmanları**, STK'ların iletlerini, taleplerini dinleyip not alarak milletvekillerine aktarabilecek kimselerdir. **Sekreterlerin**, milletvekillerinin genel iletişimleriyle ilgilendiklerinden daha kısa notlar iletildiği, konu detaylarına inmediği söylenebilir.

Komisyonlarla iletişimde **yasama uzmanları** ile irtibat sağlanması önemlidir. Yasama uzmanları, kariyer meslek mensubu olup komisyon çalışmalarının Anayasa, İçtüzük ve diğer mevzuat çerçevesinde yürütülmesinde komisyona teknik destek sağlamakta, komisyonun bilgi ihtiyacını karşılamaktadırlar. Komisyonun portföyüne ve alanına hakim olan yasama uzmanları, siyasi mülhaza dışında getirilen konuyu değerlendirebilecek donanımdadırlar.

Basılı yayınların milletvekillerine dağıtımı konusunda bilinmesi gereken bazı ayrıntılar da söz konusudur. PTT'ye verilen her türlü basılı materyalin milletvekili sekreteryasına ulaşmasında sorun yoktur. Ancak kurye ile kitap, dergi, broşür, davetiye veya başka bir yayının dağıtımında izin alınması gereklidir. Dağıtımı istenen basılı materyal TBMM Genel Sekreterliğinin ilgili bürosunca incelenmekte, ardından TBMM Başkanlık Divanı üyesi bir İdare Amirinin onayına sunulmakta, bu şekilde izin alındıktan sonra kurye görevlisi dağıtımı gerçekleştirebilmektedir. Benzer şekilde beraberinizde birkaç adetten fazla basılı materyal getirdiğinizde, dokümanların Meclis içerisine alınmasına izin verilmemektedir.

I - Parlamenter Denetim

Meclisin yasa yapımı ve karar alma ile birlikte diğer temel görevi parlamenter denetimdir. Parlamenter denetim faaliyetlerinde de sivil toplum katkısı ve etkisi söz konusu olabilmektedir.

Meclisin bünyesinden çıkardığı ve güvenoyu verdiği Hükümeti kontrol etmesi tabiidir. **İktidar** tarafından bakıldığında, desteklediği Hükümetin taahhütlerine uyup uymadığı, seçmenlere verilen sözleri yerine getirip getirmediği, verilen güvenoyunun hakkını verip vermediği açısından parlamenter denetim anlamlıdır. Ancak, parlamenter denetim yolları genellikle muhalefete mensup milletvekillerince ve parti gruplarınca işletilmektedir.

Muhalefet tarafından ise Hükümetin hukuki çerçevede, keyfi uygulamalara girmeksizin yürütme yetkisini kullanmasının kontrolü; kamu yararına ve ulusal çıkarlara uygun hareket edip etmediğinin izlenmesi; sorunlara çözüm üretme kapasitesinin, performansının sorgulanması; nihayetinde seçmenin teveccühünü elde etmek için iktidarın başarısızlığı, yetersizliği söylemlerine veri oluşturması bakımından parlamenter denetim yollarını işletmek önemlidir. İktidarın hatalarının, eksikliklerinin ortaya konularak yıpratılmasında denetim yolları muhalefetin elindeki kozlardır.

Hukuki Çerçeve: Anayasa + İktüzük

TBMM'nin bilgi edinme ve denetim yolları **Anayasada** soru, genel görüşme, Meclis araştırması, Meclis soruşturması ve gensoru olarak belirtilmiş, **Meclis İktüzüğü**nde ise bu yolların ayrıntıları düzenlenmiştir.

İktüzük: Meclisin yapısını ve işleyişini düzenleyen kurallar bütünü.
İktüzükte, Meclis Başkanlığı, Başkanlık Divanı, Danışma Kurulu, komisyonlar ve Genel Kurul gibi kurumların yapısı ve işlevleri düzenlendiği gibi önermeden kabulüne kadar yasa yapım süreci ile denetim yollarının işleyişine ve Meclisin diğer faaliyetlerine yönelik hükümler yer almaktadır.
Yürürlükteki 1973 tarihli TBMM İktüzüğü'nün ve 1982 Anayasasının birlikte yer aldığı basılı kitapçık Meclis Kanunlar ve Kararlar Müdürlüğünden ücretsiz temin edilebilir.
Meclis İnternet sitesinden de Anayasa (<http://www.tbmm.gov.tr/anayasa.htm>) ve İktüzük (<http://www.tbmm.gov.tr/ictuzuk/ictuzuk.htm>) metinlerine ulaşılabilir.

Soru, Meclis araştırması ve genel görüşme yollarına sivil toplum katılımı, nitelik ve işleyiş bakımından daha uygundur.

Meclis soruşturması ve gensoru, bir veya birkaç bakanın, genel olarak Hükümetin siyasi ve hukuki sorumluluğunun ön plana çıktığı yollardır. Bir Bakanlar Kurulu üyesinin hedef alınması, parti politikalarıyla doğrudan ilgili olması gibi nedenlerle bu yollara sivil toplum katılımında, yoğunlaştırılmış siyasi boyut söz konusudur.

Anayasal anlamda parlamenter denetim kapsamında bulunmasa da niteliği itibarıyla denetim işlevi gören bazı Meclis komisyonlarının varlığını belirtmek gerekmektedir. Bu komisyonlar **İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, Dilekçe Komisyonu, AB Uyum Komisyonu, Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT) Komisyonu** ile **Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu**dur.

Parlamenter Denetim Yolları:

Soru
Meclis araştırması
Genel görüşme
Meclis soruşturması
Gensoru

Denetim İşlevi Gören Komisyonlar:

İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu
Dilekçe Komisyonu
AB Uyum Komisyonu
Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu
KİT Komisyonu

II - Parlamenter Denetim Yolları

Tüm Önergeler İçin Geçerli İki Sınırlama: Her bir denetim yolu önergesi için geçerli iki sınırlama söz konusudur.

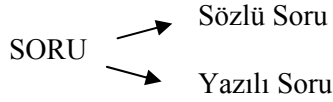
İlk olarak Anayasa, yargı bağımsızlığını koruma amacıyla, görülmekte olan bir davada kullanılan **yargı yetkileri** ile ilgili soru sorulamayacağını, görüşme yapılamayacağını öngörmüştür.

İkinci olarak Meclis İçtüzüğü, Meclis Başkanlığına verilen önergelerde ve her türlü yazıda **kaba ve yaralayıcı ifadeler kullanılmayacağını düzenlemiştir.**

II.1) Soru

Soru nedir?

Soru, bir bakandan açık ve belli konular hakkında **bilgi istemektir.** Başbakandan da soru sorulabilmekte ise de uygulamada Başbakandan sorulan sorulara Başbakan Yardımcısı bir bakanın veya konuyla ilgili bakanın cevap verdiği görülmektedir.

Soru yazılı ve sözlü soru olmak üzere ikiye ayrılır. Bu ayrım, soruların yöneltilme şekline göre değil, cevaplandırma şekline göredir. Hem yazılı, hem sözlü soru, Meclis Başkanlığına hitaben yazılı bir **önerge** ile sorulur. Yazılı soru önergesine yazılı olarak cevap verilirken sözlü soru önergesi Meclis Genel Kurulunda sözlü olarak cevaplandırılır. Soru önergesi yalnızca bir milletvekili tarafından imzalanır. Soru önergelerini genellikle muhalefet milletvekilleri vermektedir.

Soru ve Sivil Toplum

Milletvekilleri, kendilerine ulaştırılan sorunları, **yazılı veya sözlü soru önergelerine** konu ederek kamu yönetiminin ve kamuoyunun dikkatini çekebilmektedir. Bir konuda soru önergesi verilmesi, ulusal veya yerel **basında** o konunun Meclis gündemine geldiği şeklinde yansıma bulmaktadır.

Soru yolu ile milletvekilleri, mesafe alınamayan, gelişme kaydedilemeyen yerel, belli bir kesime ait veya ulusal sosyal talep ve beklentileri ilgili bakanlara ulaştırmakta, çözüm üretilmeyen sorunları sorgulamaktadırlar. Bu nedenle, bir sorunun, birinci dereceden muhatabı olan sorumlusuna, yani ilgili bakana ve cevabı hazırlayacak bürokrasiye hatırlatılması isteniyorsa, soru önergesi konusu yapılması pratik bir yol olacaktır. Konunun birinci derece yetkilisi ve sorumlusu olan ilgili bakan imzasıyla veya ağızdan alınan cevap, Hükümetin yaklaşımını gösteren önemli bir bilgidir.

STK olarak hangi alanla ilgileniyorsak, hangi konuda çalışıyorsak, ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının duyarsız kaldığını, ilgilenmediğini veya yetersiz kaldığını düşündüğümüz hususları milletvekillerine ulaştırdığımızda soru konusu yapılabilir. Böylece, soru yoluyla gündeme getirilen, ilgi uyandırılan, dikkat çekilen bir sorun üzerinde adım atılmasına, çözüm üretilmesine, gelişme sağlanmasına vesile olunabilir.

Soru yolu ayrı bir başlık altında sunum konusu olduğundan detaylarına girilmeyecektir.

II.2) Meclis Araştırması

Meclis Araştırması Nedir?

Meclis araştırması, belli bir konuda bilgi edinmek için bir komisyon aracılığıyla yapılan incelemedir.

Daha kapsamlı ve yaygın sorunların **Meclis araştırması önergesine** konu edilmesi daha isabetli gözükmele birlikte bazı yerel sorunlar, belli olaylar üzerine de araştırma açılması istenebilmektedir. Uygulamada, çok çeşitli sorun alanları üzerinde önerge verildiği görülmektedir. Devlet sırları ile ticari sırlar Meclis araştırması kapsamı dışındadır.

23. Dönem TBMM Gündeminde Yer Alan Bazı Meclis Araştırması Önergelerinin Konuları:

- *Balkan göçmenlerinin sorunları
- *Ders kitaplarındaki ve yardımcı kitaplardaki cinsiyete dayalı ayrımcılık öğeleri
- *Şehit yakınları ve gazilerin sorunları
- *Çocuk suçluluğu sorunu
- *Alevi vatandaşların inanç ve kültürlerini yaşamalarında karşılaştıkları sorunlar
- *Kamyoncu-nakliyeci esnafın sorunları
- *Mermercilik sektörünün sorunları
- *Sıcak su kaynaklarının kullanımının araştırılarak etkin değerlendirilmesi

Meclis Araştırması Nasıl Açılır?

Bir **parti grubu** adına veya en az **20 milletvekilinin** imzasıyla Meclis Başkanlığına verilen bir önerge ile Meclis araştırması açılması istenebilir. Uygulamada, bir milletvekili önergeyi vermeye karar verdikten sonra hazırlayıp imzalamakta ve diğer imzaları sağlamaktadır. İçtüzüğe göre **Hükümet** de Meclis araştırması önergesi verebilir. Ancak, bu yetki kullanılmamaktadır.

Parti grubu: En az 20 milletvekiline sahip partilerin üyesi milletvekillerinin Mecliste oluşturdukları grup.

Parti Genel Başkanı milletvekili ise parti grubunun da Başkanıdır. Değilse grup, üye milletvekilleri arasından bir **grup başkanı** seçer. Grubun yine kendi üyeleri arasından seçilen **parti grup başkanvekilleri** parti grubunu temsil etmeye, parti grubu adına önerge vermeye ve hareket etmeye yetkilidirler. Grup başkanvekilleri parti grubunun Meclisteki faaliyetlerinin düzenler ve yönetirler.

Parti grubunun içyapısı ve işleyişi, **grup içyönetmeliği** ile düzenlenir. Parti gruplarının içyönetmeliklerinde, grup disiplinini sağlamak adına, milletvekillerinin hazırladıkları kanun tekliflerinin ve denetim önergelerinin öncelikle grup başkanlığına verilmesi, grup yetkililerinin değerlendirmesinden geçtikten sonra kayıt altına alınarak Meclis Başkanlığına gönderilmesi yönünde düzenlemeler bulunmaktadır. Uygulamada da milletvekillerinin teklif ve önergeleri grup incelemesinden geçerek Meclis Başkanlığına verilmektedir.

Meclis araştırması önergesi, Genel Kurulda okutularak bilgiye sunulmaktadır. Bu nedenle önergenin **500** kelimeyi geçmemesi gerekmektedir. Uzun önergelere özet eklenir ve bu özet okunur. Meclis araştırması önergelerine internette, henüz özel bir başlık altından değil, metni Genel Kurulda okunduğundan tutanaklar üzerinden sorgu yapmak suretiyle ulaşılabilmektedir. Gelen Kağıtlar Listesinde gösterilen önergenin bir örneği Meclis Başkanının imzasıyla Başbakanlığa gönderilmektedir. Okunarak bilgiye sunulan önerge, Meclis Genel Kurul gündeminin "**Meclis Araştırması ve Genel Görüşme Açılmasına Dair Öngörüşmeler**" kısmında sıraya girmektedir.

Gelen Kağıtlar Listesi: Kanun tasarısı ve teklifi; Cumhurbaşkanlığı, Başbakanlık, Sayıştay tezkereleri, komisyon raporları, denetim önergeleri gibi yasama ve denetim faaliyetlerine ilişkin resmi belge ve dokümanların başlığını, sahibini, geliş tarihini, kayıt ve takibini kolaylaştıran esas numarasını, Meclis içerisindeki hareketlerini gösteren, duyuru ve bilgilendirme amaçlı basılı materyal.

Gelen Kağıtlar Listesi TBMM İnternet Sitesinde de yayınlanmaktadır.

(http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/gelen_kagit.liste)

Bir Meclis Araştırması Önergesi Örneği: 23. Dönem Kastamonu Milletvekili Mehmet Serdaroğlu ve 19 milletvekilinin, özel dershanelerin eğitim sistemindeki yerinin araştırılarak fırsat

eşitsizliğine yol açmaması için alınması gereken önlemlerin belirlenmesi amacıyla Meclis araştırması açılmasına ilişkin önergesi

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına

Özel dershanelerin yarattığı fırsat eşitsizliğinin araştırılması ve alınacak tedbirlerin belirlenmesi amacıyla Anayasamızın 98 ve İçtüzüğü'nün 104 ve 105. maddeleri gereğince bir Meclis Araştırması Komisyonu kurulmasını arz ve teklif ederiz.

(Mehmet Serdaroğlu (Kastamonu) ve 19 milletvekilinin imzası)

Gerekçe: Eğitim sistemimiz içinde var olan arz-talep dengesizliği, ilköğretimden ortaöğretime ve ortaöğretimden yükseköğretime geçişte seçme ve yerleştirme sınavlarını zorunlu kılmaktadır.

Eğitim sistemimizin bir sonucu olarak, merkezî yerleştirme sınavlarında daha başarılı sonuçlar alabilmek için veli ve öğrencilerin özel ders talebi, özel ders haneler, özel ders verenler ve hatta kaçak özel ders haneler tarafından karşılanmaktadır.

Bir üst eğitim kademesine geçiş için sınav bulunmayan birçok ülkede özel ders haneler ve benzeri kurumlar yokken, merkezî seçme ve yerleştirme sınavı yapan ülkelerde özel ders haneler daha yaygın olarak bulunmaktadır.

2007 yılı rakamlarına göre, üniversite sınavına 1.776.441 aday başvurmuş, bunların ancak yüzde 35.2'sini oluşturan 626.390'ı (açık öğretim dâhil) bir eğitim kurumuna yerleştirilmiştir. Ortaöğretim Kurumları Seçme sınavına giren 818.359 adayın ise, ancak 210.000'i bir ortaöğretim kurumuna kayıt yaptırmaya hak kazanmışlardır.

Rakamlar göstermektedir ki, yükseköğrenim görmek isteyenlerin ancak yüzde 35'ine, kaliteli okullarda öğrenim görmek isteyen ilköğretim öğrencilerin ise yüzde 25'ine bu imkân sağlanabilmektedir.

Ülkemizde sayıları 4.000'e yaklaşan özel ders hanelerde 60 bini aşkın öğretmen ve 20 bin personel çalışmaktadır. Özel ders hanelere bir milyondan fazla öğrenci devam etmektedir.

Özel ders hanelere devam eden bir milyondan fazla öğrencinin ortalama 1.500-2.000 YTL'lik ödeme yapması, yıllık 1,5-2 milyar YTL'lik bir özel sektör oluşturmaktadır.

Dershaneler, öğrencilerimizi sınavlara hazırlamanın yanında, eğitimin niteliğinin yükseltmekte ve örgün eğitimi desteklemektedir. Hatta neredeyse temel eğitime alternatif kurumlar hâline gelmişlerdir.

Özel ders haneler, paralı eğitim yapmaları nedeniyle, eğitimde fırsat eşitsizliği yaratan kurumlar olarak değerlendirilmektedir. Dershanelere giden öğrencilerin, gitmeyen öğrencilere oranla çok daha başarılı olduğu kanaati ve olgusu, fırsat eşitsizliği iddiasını güçlendirmektedir. Okulda verilen eğitimle çocuğunun sınav kazanamayacağını düşünen velilerimiz, maddi imkânları yetersiz olsa bile, çocuklarını dershanelere göndermenin bir yolunu aramaktadırlar.

Dershanelerin yarattığı fırsat eşitsizliği, fakir aile çocuklarını iyi bir eğitimle iyi bir iş bulma ve sınıflar arası geçiş imkânının da azaltmaktadır. Cumhuriyetimizin büyük başarılarından biri olan eğitim yolu ile sınıflar arası hareketlilik, dershane sistemi ile azalmaktadır.

Özel ders hanelerin, başarılı öğrencileri kanuni zorunluluk ve sosyal yardım amaçlı olarak ücretsiz ya da düşük ücretle kabul etmesi, fırsat eşitsizliğini bir miktar azaltmakla birlikte, ortadan kaldırmamaktadır. Yeterli eğitimi aldığı takdirde çok daha başarılı olabilecek çocuklarımız, ailelerinin yeterli kaynağa sahip olmaması nedeniyle heba olup gitmektedir.

Tüm bu gerekçelerle özel ders hanelerin yarattığı fırsat eşitsizliğinin araştırılması ve alınacak tedbirlerin belirlenmesi amacıyla, Anayasamızın 98 ve İçtüzüğü'nün 104 ve 105. maddeleri gereğince bir Meclis Araştırması Komisyonu Kurulmasını arz ve teklif ederiz.

Meclis Araştırması Önergesinin Görüşülmesi

Dönem başında kabul edilen, Genel Kurul gündemini düzenleyen Danışma Kurulu önerisinde Salı gününün denetim konularına ayrılmış olması nedeniyle, Salı günleri 1 saat sözlü soru görüşmesinden sonra Meclis araştırması ve genel görüşme önergelerinin sıradan görüşülmesi gerekmektedir. Ancak, genellikle Danışma Kurulu veya parti grubu önerisi üzerine alınan kararlarla Salı günleri de kanun tasarı ve tekliflerinin veya diğer işlerin görüşülmesi kararlaştırıldığından Meclis araştırması önergelerinin sırasıyla görüşülmesi pek mümkün olmamaktadır. Bunun yerine yine Danışma Kurulu veya grup önerisi üzerine alınan özel kararlar belli bir veya birkaç Meclis araştırması önergesinin belli

bir gün görüşülmesinin kararlaştırıldığı görülmektedir. Bu şekilde Gündemin arka sıralarında yer alan önergelerin ele alınması da mümkün hale gelmektedir. Konuları aynı veya benzer olan Meclis araştırması önergelerinin görüşmesi birlikte yapılmaktadır.

Meclis araştırması önergesinin Genel Kuruldaki görüşmesinde, Hükümet adına bir bakan ve parti grupları adına grup üyesi bir milletvekili 20'şer dakika, önerge sahibi olarak birinci imza sahibi veya onun göstereceği bir diğer imza sahibi 10 dakika görüşlerini açıklayabilir. Görüşme sonunda yapılan işaretle oylama ile Meclis araştırması açılıp açılmamasına, bir başka deyişle Meclis Araştırması Komisyonu kurulup kurulmamasına karar verilmektedir. Araştırma açılması kabul edilmez ise önerge arşive kaldırılmaktadır.

Danışma Kurulu: Meclis Başkanının Başkanlığında parti grup başkanvekillerinden oluşan kurul.

Danışma Kurulunun, Genel Kurul çalışma gün ve saatlerini düzenleme, Genel Kurul gündemini belirleme ve değişiklik yapma, komisyon üye sayılarını tespit, yasama ve denetim işlerinin süreçlerinde süre, sıralama gibi hususlarda karar alma yetkisi vardır.

Danışma Kurulunun kararları öneri niteliğindedir. Genel Kurulda okunan öneri, lehte ve aleyhte ikişer milletvekilinin konuşabildiği görüşmeden sonra Genel Kurulun onayına sunulur.

Danışma Kurulunu Meclis Başkanı veya bir parti grubu toplantıya çağırabilir. Danışma Kurulu toplanamaz veya oybirliğiyle karar alamazsa Meclis Başkanı ve parti grupları önerilerini Genel Kurula sunabilirler.

TBMM Genel Kurul Gündemi: Genel Kurulun belli bir gündeki toplantısına birleşim denilmektedir.

Birleşim açıldıktan sonra Başkanın takdiriyle verilen gündem dışı konuşmalar yapılmakta, daha sonra Genel Kurulun bilgisine sunulacak işlere geçilmektedir.

Bu kısımda, okunarak bilgiye sunulan (mesela Meclis araştırması, genel görüşme gibi denetim önergeleri), görüşülerek veya görüşülmeksizin oylanarak karara bağlanan çeşitli işler (mesela silahlı kuvvet kullanılmasına izin vermeye ilişkin Başbakanlık tezkereleri, milletvekillerinin Bakanlar Kurulu üyeleri ile birlikte yurt dışına gitmesine ilişkin Başbakanlık tezkereleri, Danışma Kurulu veya parti grubu önerileri) yer almaktadır.

Anayasa ve İçtüzük tarafından belli ve kesin sürelerle bağlanmış genel görüşme, gensoru, Meclis soruşturması gibi işlerin görüşüldüğü konular varsa özel gündem kısmında ele alınmaktadır.

Seçim işleri (Meclis Başkanı, Başkanlık Divanı üyeleri, komisyon üyeleri, Sayıştay Birinci Başkanı ve üyeleri, Radyo ve Televizyon Üst Kurulu üyeleri gibi) gündemin seçim kısmında yapılmaktadır.

Sözlü sorular için uzun süredir Salı ve Çarşamba günleri 1'er saat ayrılması benimsenmiştir.

Meclis araştırması ve genel görüşme önergelerinin görüşülebilmesi için de Salı günlerinin denetim konularına ayrılması kararlaştırılmaktadır.

Çarşamba ve Perşembe günleri ise kanun tasarısı ve tekliflerinin görüşmelerine ayrılmaktadır.

Danışma Kurulu veya parti grubu önerileri ile gündem değiştirilebilmektedir.

Uygulamada Genel Kurulun zamanını ağırlıklı olarak kanun tasarısı ve tekliflerinin görüşmelerine ayırdığı söylenebilir.

Ana Bölümleri ile TBMM Genel Kurulu Gündemi:

*Gündem dışı konuşmalar

*Genel Kurula Sunuşlar

*Özel gündemde yer alan işler

*Seçimler

*Sözlü sorular

*Meclis araştırması ve genel görüşme önergeleri

*Kanun tasarısı ve teklifleri

TBMM İnternet Sitesinden TBMM Genel Kurul Gündemine Erişim:

(<http://www.tbmm.gov.tr/gundem/gundem.htm>)

Meclis Araştırması Açılıp Açılmamasına İlişin Bir Görüşme Örneği: Gemi inşa sanayisindeki iş güvenliği ve çalışma şartları sorunlarının araştırılarak alınması gereken önlemlerin belirlenmesi amacıyla verilen dört adet Meclis araştırması önergesi 26/2/2009 tarihli 69. Birleşimde birlikte görüşülmüş ve Meclis araştırması açılması kabul edilmiştir.

(<http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem23/yil2/bas/b069m.htm>)

Meclis Araştırması Komisyonunun Oluşumu ve Görev Süresi

Meclis araştırması açılması kabul edilirse, araştırmanın tüm parti gruplarının temsil edildiği belli bir sayıda milletvekilinden oluşan bir komisyonca yapılması, komisyonun gerektiğinde **Ankara** dışında çalışma yapabilmesi, komisyonun **3 ayı** geçmeyecek görev süresi hususları Meclis Başkanlığının önerisi üzerine Genel Kurul tarafından işaret oyuyla kararlaştırılmaktadır. Meclis Başkanlığı genellikle, en az üyeye sahip parti grubuna bir üyelik düşecek şekilde, 15-20 üye arasında Komisyonun üye sayısını Genel Kurula önermektedir. Meclis Araştırması Komisyonunun kuruluş kararı Resmi Gazetede yayımlanmaktadır.

Meclis Araştırması Komisyonuna her parti grubu, Meclisteki sandalye sayısı oranında temsil edileceği şekilde Meclis Başkanlığının belirttiği sayıda üye adayını bildirir. Grupların bildirdiği adaylar liste halinde Genel Kurulda okunur ve işaret oyuyla seçim gerçekleştirilir. Bu şekilde Komisyona seçilen üyeler kendi aralarından **Başkan, Başkanvekili, Sözcü ve Katip** seçerler. Bu seçimle birlikte Komisyonun 3 aylık görev süresi de başlamış olur. 3 ay içerisinde araştırmasını tamamlayamayan Komisyon 1 aylık ek süre kullanmayı kararlaştırabilir. Komisyonun üye seçimi ve ek süre kararları da Resmi Gazetede yayımlanmaktadır.

Kurulan Meclis Araştırması Komisyonlarına ilişkin bilgiler internette yer almaktadır. Çoğu komisyon, çalışmalarını paylaştığı kendi sitesini de hazırlamaktadır.

Meclis Araştırması Komisyonlarına İlişkin Bilgilere İnternette Erişim:

(http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/arastirma_onergesi_sd.sorgu_baslangic)

23. Dönemde, Sorunların Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonlarının Konuları

- *Gemi İnşa Sanayisindeki İş Güvenliği ve Çalışma Şartları Sorunları*
- *Küresel Isınmanın Etkileri ve Su Kaynaklarının Sürdürülebilir Yönetimi Konusunda*
- *Zeytin ve Zeytinyağı ile Diğer Bitkisel Yağların Üretiminde ve Ticaretinde Yaşanan Sorunlar*
- *Türkçe'deki Bozulma ve Yabancılaşmanın Araştırılması, Türkçe'nin Korunması ve Geliştirilmesi*
- *Ülkemizde Yaşanan Çevre Sorunlarının Araştırılarak Sürdürülebilir Çevre Politikası İçin Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi*
- *CHP Genel Sekreterinin Yasa Dışı Dinlendiği İddiası*
- *Sivas Milletvekili ve BBP Genel Başkanı Muhsin Yazıcıoğlu ve 5 Kişinin Hayatını Kaybettiği Helikopter Kazası ve Kurtarma Çalışmalarının Tüm Yönleriyle Araştırılarak Benzer Durumların Yaşanmaması*

Meclis Araştırması Komisyonunun Yetkileri

Meclis Araştırması Komisyonu, bakanlıklardan, diğer kamu kurum ve kuruluşlarından, yerel yönetimlerden, üniversitelerden, kamu iktisadi teşebbüslerinden, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarından, kamu yararına çalışan derneklerden bilgi isteme, buralarda yerinde inceleme yapma, ilgililerini çağırıp bilgi alma, uygun bulacağı uzmanların bilgisine başvurma ve Ankara dışında çalışma yetkilerine sahiptir. Belirtilen kurum ve kuruluşların Komisyonun bilgi ve inceleme taleplerini

karşılması gerekmektedir. Komisyon STK'ların, özel sektörün, basın ve yayın kuruluşları mensuplarının ve gerçek kişilerin görüşlerine de başvurabilir.

Meclis Araştırması Komisyonu Raporu

Meclis araştırması komisyonu yaptığı incelemeler ve araştırmalar sonrasında bir **rapor** hazırlar. Raporun yazımına, Komisyon işlerini yürütmekle görevlendirilen Meclis çalışanı olan **yasama uzmanı** ile birlikte konunun teknik yönlerine hakim ilgili kamu kurum ve kuruluşlarından geçici olarak Komisyonda görevlendirilen alanında uzman kamu görevlileri yardımcı olmaktadır. Raporla, incelenen konudaki mevcut durum, sorunun boyutları ortaya konulduğu gibi nedenleri irdelenmekte, bununla birlikte alınması gereken önlemler, çözüm önerileri de yer almaktadır. Komisyon üyesi milletvekilleri rapora ek görüşlerini veya muhalifse karşı görüşlerini ekleyebilmektedir.

Komisyon raporu Meclis Başkanlığınca bastırılmakta ve **sıra sayısı** olarak yayınlanmaktadır. Sıra sayısı olan raporlar ancak Meclis Başkanlığınca dağıtıldıktan sonra alenileşmekte ve TBMM İnternet Sitesinde yayınlanmaktadır. İnternette bu raporlara, Meclis Araştırması Komisyonlarının sorgulandığı kısımdan gerekli adımlar izlenerek ulaşılabilmektedir.

Sıra Sayısı: TBMM Basımevinde basılan Meclis komisyonları raporları.

Kayıt ve takibi kolaylaştırmak amacıyla bastırılan komisyon raporlarına bir sayı verilmektedir. Sıra sayılarında komisyonun hazırladığı raporla birlikte görüşüldüğü işle ilgili metinler de yer alır. Meclis araştırması önermeleri, kanun tasarı ve teklifleri gibi.

Meclis Başkanı dağıtılan raporu Başbakanlığa ve ilgili bakanlıklara göndermektedir.

Dağıtıldıktan sonra rapor üzerinde, bir hafta içerisinde Genel Kurulda **genel görüşme** yapılmaktadır. Genel Kurul gündeminin "**Özel Gündem**" kısmında yapılan rapor üzerindeki genel görüşmede Hükümet, Komisyon adına Komisyon Başkanı veya Başkanvekili veyahut da Sözcü, parti grupları 20'şer dakika, önerge sahibi ile şahsı adına iki milletvekili 10'ar dakika görüşlerini açıklarlar. Böylece Meclis araştırması tamamlanmış olur. Komisyon raporu görüşüldüğü birleşimin Tutanak Dergisine eklenir.

Tutanak Dergisi: Meclis Genel Kurulunda yapılan tüm konuşmaların tutanaklarının ve katip üyelerce okunan yazıların yer aldığı, Genel Kurulun her bir birleşimine ait basılı yayın. Tutanaklara ilaveten Derginin sonunda, görüşülen komisyon raporları, yazılı soru önermeleri ve cevapları, o günkü birleşimin basılı gündemi ve Gelen Kağıtlar Listesi ek olarak yer almaktadır.

Genel Kurul görüşme tutanaklarına, TBMM İnternet Sitesinden de ulaşılabilir.

(<http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/tutanaklar.htm>)

Bir Meclis Araştırması Komisyonu Raporu Üzerinde Genel Görüşme Örneği: Türkçe'deki Bozulma ve Yabancılaşmanın Araştırılması, Türkçe'nin Korunması ve Geliştirilmesi İçin Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonununun 284 Sıra Sayılı raporu üzerindeki genel görüşme Genel Kurulun 7/10/2008 tarihli 2. Birleşiminde yapılmıştır.

(<http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem23/yil3/bas/b002m.htm>)

Meclis Araştırmasının Etkinliği

Bir konuda Meclis araştırması önergesi verilmesiyle Genel Kurulda okunan bu önerge üzerinden konuya küçük bir dikkat çekilmiş çekilmiş olur. Bir parti grubu, bu önergenin belli bir tarihte görüşülmesini öngören bir grup önerisi her zaman verebilir. Böyle bir grup önerisi üzerine Genel Kurulda lehte ve aleyhte ikişer milletvekili 10'ar dakika konu hakkında konuşabilir. Araştırma açılıp açılmaması hususundaki görüşmede de konu etraflıca tartışılmaktadır.

Komisyon kurulması durumunda da Komisyon, konunun ilgilisi herkesi muhatap kabul ederek merkezi ve yerel kamu kesim yetkilileri, STK'lar, akademisyenler, iş dünyası ve medya temsilcileri ile görüşmeler yapmaktadır. Komisyon araştırma ve incelemeleri, aldığı görüş ve bilgileri derleyip toplamakta, süzgecinden geçirerek rapora bağlamakta, bu rapor da Genel Kurulda görüşülmektedir. Böylece kamuoyunda ciddi bir farkındalık oluşturulmakta, ilgi ve dikkatler çekilmekte, bir hareketliliğe yol açılmaktadır. Raporda yer alan önerilerin hayata geçirilmesi bağlayıcı olmamakla birlikte uygulayıcıları yönlendirmesi, harekete geçirmesi de muhtemeldir.

Raporun bulgu ve önerileri milletvekillerince takip edilmekte, soru önergesi gibi diğer denetim yollarıyla peşi bırakılmamaktadır. Araştırma sonucu elde edilen bilgiler bazen de Meclis soruşturması veya gensoru gibi bakanların sorumluluğunu gündeme getiren denetim yollarının işletilmesine kaynak oluşturabilmektedir. Mesela, 22. Dönemde yolsuzluklar konusunda kurulan Meclis Araştırması Komisyonunun tespitlerinden yola çıkılarak verilen Meclis soruşturması önermeleri üzerine Meclis Soruşturması Komisyonları kurulmuştur.

Bir Meclis Araştırması Komisyonunun STK İletişim Örneği: Uyuşturucu Başta Olmak Üzere Madde Bağımlılığı ve Kaçakçılığı Sorunlarını Araştırma Komisyonunun Bilgisine Başvurduğu STK'lar

- *Yeşilay Cemiyeti Başkanlığı
- *Madde Bağımlılığı ile Mücadele Derneği
- *Sigara ve Uyuşturucu İle Mücadele Derneği
- *Televizyon Yayıncıları Derneği
- *Çocukları Suç ve Suçlulardan Koruma Vakfı
- *Derik Uyuşturucu ve Bağımlılık Yapan Maddelerle Mücadele Derneği
- *Yeniden Sağlık ve Eğitim Derneği
- *Alkol ve Uyuşturucu Madde ile Mücadele Derneği
- *UMUT Çocukları Derneği

Meclis Araştırması Komisyonu ve STK

Meclis araştırması komisyonu, çalışmaları sırasında ilgili tüm kesimlerin temsilcileri ile –kamu, yerel yönetim, üniversite, iş dünyası, medya, sivil toplum- görüşmeler yapmakta, sözlü ve bu arada yazılı görüşler ve bilgiler almaktadır.

Bu kapsamda Meclis araştırma komisyonları araştırdıkları konuda faaliyet gösteren dernek, vakıf, platform gibi STK'larla irtibat kurmakta, ilgililerini komisyon toplantısına davet etmekte, yazılı görüşlerini istemektedir.

STK'ların kendilerini ilgilendiren sorunlar üzerinde kurulan Meclis araştırması komisyonlarıyla çağrı beklemeksizin iletişime geçmesi, yazılı görüş göndermesi, komisyona bilgi sunum talebinde bulunması faydalı gözükmektedir. Komisyon başkanlığına gönderilen yazılı görüşler, komisyonun diğer üyelerine komisyon başkanlığınca dağıtılabileceğinden komisyonun tüm üyelerine gönderilmesinde yarar vardır.

Komisyon toplantısına katılıp izlemek veya söz alıp görüşlerini açıklamak isteyen STK temsilcileri komisyon başkanlığından davet almak zorundadır. Komisyon toplantılarına katılabilecekler sınırlandırıldığından davet olmaksızın katılım mümkün değildir. Komisyon görevli yasama uzmanı, ilgili STK'lara ilişkin liste hazırlamaktadır. Komisyon Başkanı, ilgili gördükleri STK'ları genellikle toplantılara davet etmektedir. Gerektiğinde, davet edilen katılımcının ulaşım gibi giderleri karşılanabilmektedir. Bir zorunluluk olmamakla birlikte uygulamada komisyon başkanlıkları sivil topluma gereken önemi vermektedir.

II.3) Genel Görüşme

Genel Görüşme Nedir?

Genel görüşme, toplumu ve devlet faaliyetlerini ilgilendiren belli bir konunun Genel Kurulda görüşülmesidir. Daha çok dış politika ile ilgili konular ile genel, yaygın, ulusal ölçekli sosyal ve ekonomik sorunlar üzerinde genel görüşme açılması talep edilmektedir.

23. Dönemde TBMM Başkanlığına Verilen Genel Görüşme Önergelerinin Konuları

**Basın-siyaset ilişkileri ve basın özgürlüğü,*

**ABD Temsilciler Meclisindeki sözde Ermeni soykırımıyla ilgili karar tasarısı ile Ermeni iddialarını inkarın suç sayılması ve Avrupa'da faaliyet gösteren Türkler üzerinde baskı kurulma çabaları,*

**Ülkemizin uluslar arası alanda karşılaştığı sözde Ermeni iddiaları,*

**Türk Silahlı Kuvvetlerinin Kuzey Irak Operasyonu,*

**Kuraklık nedeniyle üreticilerin yaşadıkları sorunlar,*

**Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisinde hazırlanan Türkiye ile ilgili raporlar ve Türk heyetinin tutumu,*

**Sulama birliklerinin sorunları,*

**Kıbrıs politikası,*

**Suç örgütleriyle mücadelede son gelişmeler.*

Genel Görüşme Nasıl Açılır?

Meclis araştırmasında olduğu gibi bir parti grubu adına veya en az 20 milletvekilinin imzasıyla veya Hükümet tarafından Meclis Başkanlığına verilen bir önerge ile genel görüşme açılması istenebilir. Meclis araştırmasının aksine Hükümetin genel görüşme önergesi verdiği örnekler söz konusudur.

Genel görüşme önergesi de, Genel Kurulda okutularak bilgiye sunulduğundan **500** kelimeyi geçmemesi gerekmektedir. Uzun önergelere özet eklenir ve bu özet okunur. Genel görüşme önergelerine internette, henüz özel bir başlık altından değil, metni Genel Kurulda okunduğundan tutanaklar üzerinden sorgu yapmak suretiyle ulaşılabilmektedir. Gelen Kağıtlar Listesinde gösterilen önergenin bir örneği Meclis Başkanının imzasıyla Başbakanlığa gönderilmektedir. Okunarak bilgiye sunulan önerge, Meclis Genel Kurul gündeminin "Meclis Araştırması ve Genel Görüşme Açılmasına Dair Öngörüşmeler" kısmında sıraya girmektedir.

Bir Genel Görüşme Önergesi Örneği: 23. Dönem Ankara Milletvekili Yılmaz Ateş ve 27 milletvekilinin, basın-siyaset ilişkileri ve basın özgürlüğü konusunda genel görüşme açılmasına ilişkin önergesi

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına

Ulusal düzeyde günlük yayın yapan gazetelerin yönetim ve köşe yazarlarına karşı son dönemde Başbakan ve iktidar odakları tarafından bir sindirme operasyonu uygulanmaktadır. "İktidar uygulamalarına yeteri kadar yer vermediği" düşünülen gazete yönetimlerine el çektirilmekte, Başbakanın beğenmediği köşe yazarları işsiz kalmaktadır. Bunlarla yetinmeyen Başbakan düşüncesine katılmadığı köşe yazarlarına "ülkeyi terk edin" tehdidinde bulunmaktadır.

Bu uygulamalar ışığında İktidar-Basın ilişkilerini TBMM Genel Kurulunda ele almak üzere, Anayasa'nın 98, İçtüzük'ün 102 ve 103. maddeleri uyarınca Genel Görüşme açılmasını arz ve teklif ederiz. Saygılarımızla.

(Yılmaz Ateş (Ankara) ve 27 milletvekilinin imzası)

Gereke: Anayasanın 26. maddesinde düşüncüyü açıklama ve yayma özgürlüğü güvence altına alınmış ve "Basın hürriyeti" başlıklı 28 inci maddesinde de "basın hürdür, sansür edilemez" hükmüne yer verilmiştir. Bunlarla birlikte Anayasamız devlete, basın ve haber alma hürriyetlerini sağlayacak tedbirleri alma ödevini yüklemiştir.

Ancak, son dönemde yaşanan gelişmeler, siyasi iktidar ve medyanın içine girdiği ilişki açısından basın özgürlüğünün zedelendiği bir sürecin yaşandığını ortaya koymaktadır.

Büyük ekonomik krizin ardından özellikle medya-siyaset-ticaret ilişkilerinde büyük dönüşüm yaşanmaya başladığı yalın bir gerçektir. Bu yeni dönemde medyanın yanı sıra diğer sektörlerle de girmiş bulunan medya patronlarının ellerindeki medya kuruluşlarını TMSF'nin devraldığı; diğer medya kuruluşlarının ise işlerini sürdürebilmelerinin kamu otoritesinin kararlarına bağımlı kılındığı bir süreç yaşanmaya başlamıştır.

Dolayısıyla bu yeni yapıda, medya siyaset ilişkisi yeni bir yörüngeye oturmuş; Başbakan 3 Nisan 2005 tarihinde verdiği bir demeçte, kendisinden gazeteci olarak randevu alıp, aracılık yapanların varlığını bizzat itiraf etmiştir. Bu itiraf medyanın içinde bulunduğu durumu sergilediği gibi, Başbakanın kendisine iş takibi için gelenlerin kimliklerini açıklamaması açısından, siyasi iktidarın bu durumu medyaya şantaj unsuru olarak kullandığını ortaya koymaktadır.

Bunlarla birlikte siyasi iktidara yakın olan ve halkın parasını gasp eden holdinglerle arasında para ilişkisi belgelenen yayın kuruluşlarına herhangi bir inceleme başlatılmaz iken, siyasi iktidarla paralel düşünmeyen yayın kuruluşları üzerinde çeşitli kamu kurumları aracılığıyla yasal boyutu aşacak ölçüde başlatılan incelemeler medyaya yöneltilen baskıların bir başka örneğini oluşturmaktadır.

Star Grubuyla başlayıp Sabah Grubuyla devam eden medya kuruluşlarının TMSF'na devredilmesi sonucunda siyasi iktidarla paralel düşünmeyen birçok basın çalışanının işlerinden olduğu bir süreç yaşanmıştır. Bu süreçte medya çalışanlarının bir bölümü işinden olurken çalışmaya devam edenlerin üzerinde kurulan baskılar otosansür olgusunun yaşanmasını da beraberinde getirmiştir.

Sabah Grubunda, Başbakanın Basın Sözcüsünün direktifleri ile gazete manşetini belirlenmesine direnen başarılı Genel Yayın Yönetmeni Fatih Altaylı görevden uzaklaştırılmış, Mehmet Barlas ve Yılmaz Özdil'in işine son verilmiştir.

Yine adı Hürriyet Gazetesi ile özdeşleşmiş köşe yazarı Emin Çölaşan gazeteden çıkarılmış, bununla da yetinilmeyerek siyasi iktidarı eleştiren diğer bir başarılı köşe yazarı için Başbakan kamuoyu önünde demokrasi ile bağdaşmayacak ifadeler içeren açıklamalarda bulunmuştur.

Başbakanın, seçimlerin ardından, 21 Ağustos 2007 tarihinde katıldığı bir televizyon programında, Sayın Bekir Coşkun için kullandığı; "Bazıları çıkıp, 'benim cumhurbaşkanı olamaz' gibi ifadeler de kullanıyor. Onu diyebilen insanın önce Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığından çıkması lazım. Git nerede kimi istiyorsan seç. Çünkü cumhurbaşkanı kim olursa olsun hepimizin cumhurbaşkanıdır. Senin değilse o zaman çık buranın vatandaşlığından." şeklindeki ifadeler medya-siyaset ilişkilerinin bu yeni dönemde oturduğu eksenini göstermesi açısından çok önemlidir. Başbakan bu tavırla aynı zamanda yüzbinlerce okuru olan bir köşe yazarını karanlık güçlere hedef göstermiştir.

Bu düşüncenin demokrasilerde yeri yoktur. "Ya sev, ya terk et!" anlamına gelen bu davranış şekli demokratik değil, olsa olsa faşist yönetimlerde olur. Başta Abdi İpekçi, Uğur Mumcu, Bahriye Üçok, Çetin Emeç, Muammer Aksoy, Turan Dursun ve Ahmet Taner Kışlalı olmak üzere faili meçhul cinayete kurban giden basın ve demokrasi şehitlerimiz benzer düşüncelerin sonucu katledildiler. Bazı çevrelerin hedef göstermesi sonucunda Danıştay saldırısı yaşandı, Mustafa Yücel Özbilgin katledildi. Bu ülkeyi terk etmesi istenen Bekir Coşkun da saldırıya uğrar ise bunun sorumlusu kim olacaktır?

Basın özgürlüğünün, basın emekçilerinin ve demokrasinin daha fazla tahribata uğramaması için konunun bir genel görüşme ile TBMM Genel Kurulunda ele alınması bir zorunluluk haline gelmiştir.

Genel Görüşme Önergelerinin Görüşülmesi

Dönem başında, Genel Kurul Gündemini düzenleyen Danışma Kurulu önerisinde Salı gününün denetim konularına ayrılmış olması nedeniyle, Salı günleri bir saat sözlü soru görüşmesinden sonra Meclis araştırması ve genel görüşme önergelerinin sıradan görüşülmesi gerekmektedir. Ancak burada da Meclis araştırması önergelerinde belirtilen durum söz konusudur. Sıradan görüşme yerine genellikle, Danışma Kurulu veya grup önerisi üzerine alınan özel kararlar belli bir veya birkaç önerinin belli bir gün görüşme konusu yapıldığı görülmektedir. Bu şekilde Gündemin arka sıralarında yer alan önerilerin ele alınması mümkün hale gelir. Konuları aynı veya benzer olan genel görüşme önergelerinin görüşmesi birlikte yapılmaktadır.

Genel görüşme, iki düzeyli bir görüşmedir. İlk görüşme **öngörüşme** niteliğinde olup bu görüşmenin sonunda genel görüşme açılıp açılmaması karara bağlanmaktadır.

Öngörüşmede, parti grupları ve Hükümet 20'şer dakika, önerge sahibi olarak birinci imza sahibi veya onun göstereceği bir diğer imza sahibi 10 dakika görüşlerini açıklamaktadır. Görüşme sonunda yapılan işaretle oylama ile genel görüşme açılıp açılmamasına karar verilmektedir. Genel görüşme yapılması kabul edilmez ise önerge arşive kaldırılmaktadır.

Bir Öngörüşme Örneği: *CHP Grubu adına Grup Başkanvekilleri Ankara Milletvekili Hakkı Suha Okay, İstanbul Milletvekili Kemal Kılıçdaroğlu ve İzmir Milletvekili Kemal Anadol'un, Türk Silahlı Kuvvetlerinin Kuzey Irak Operasyonu konusunda bir genel görüşme açılmasına ilişkin önergesinin öngörüşmesi 20.3.2008 tarihli 80. Birleşimde yapılmış ve genel görüşme açılması reddedilmiştir.*

(<http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem23/yil2/bas/b080m.htm>)

Genel Görüşme Açılması

Öngörüşmede genel görüşme açılması kabul edilirse genel görüşmenin yapılacağı gün, 2 günden önce olmamak ve 7 günden sonraya bırakılmamak üzere Danışma Kurulunun önerisiyle belirlenir.

“Özel Gündem” şeklinde tarihi belirlenen genel görüşmede Hükümet ve parti grupları 20'şer dakika, önerge sahibi ile şahsı adına iki milletvekili 10'ar dakika konuşabilmektedir.

Genel görüşme açılması kabul edilince o konu iki kez Genel Kurul Gündeminde tartışılmış olmaktadır. Aynı konuyu üst üste iki defa tartışmayı gereksiz görme eğilimi sonucu uygulamada bazı öngörüşmelerin sonunda, reddedilmesinin olumsuz intiba doğurması göz önüne alınarak görüşmelerin yeterli görüldüğü hususu oylanmaktadır.

Uygulamada, dış politikayla ilgili bazı konularda yapılan öngörüşme veya genel görüşmelerin sonunda, parti gruplarının uzlaşarak hazırladıkları **ortak bildiri** metinleri Genel Kurulda okunmaktadır. Ortak bildiri ile tüm parti gruplarının paylaştıkları ortak görüşler ile TBMM'nin o konuya verdiği önem ve hassasiyetler Türk ve dünya kamuoyuna duyurulmuş olmaktadır.

Bir Genel Görüşme Örneği: *Hükümet adına Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın önergesi üzerine açılan, Türkiye ve Avrupa Birliği arasındaki ilişkiler konusundaki genel görüşme 29/5/2003 tarihli 87. Birleşimde yapılmıştır.*

(<http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem22/yil1/bas/b087m.htm>)

Genel Görüşme ve STK

Dış politika başta olmak üzere ülkenin bazı genel sorunları –daha spesifik ve yerel sorunların genel görüşme konusu yapılması da mümkün- genel görüşme yoluyla Meclis gündemine, dolayısıyla da ülke gündemine taşınabilir.

Genel görüşme önergesi verilmesiyle ve bu önerenin Genel Kurulda okunmasıyla o konuya küçük de olsa dikkat çekilmiş olur. Meclis çalışmalarını izleyen basın, genel görüşme talebini haber olarak yansıtabilecek, ilgi uyandırabilecektir. Bir parti grubunun her zaman için bu önerenin belli bir tarihte görüşülmesini talep etmesi ve bu önerisi üzerine lehte ve aleyhte ikişer milletvekilinin 10'ar dakika konuşması mümkündür. Önerenin görüşme zamanı vesilesiyle yapılan bu konuşmalar bile konunun gündeme getirilmiş olmasına yetmektedir. Üstelik öngörüşme veya genel görüşme yapılırsa, Genel Kurulda tüm parti gruplarının ve Hükümetin katıldığı bir tartışmayla konu etraflıca ele alınmış, kamuoyunun dikkati de çekilmiş olur.

Görüldüğü gibi üzerinde durulan, hassas olunan sorunların Meclis Genel Kurulunda kapsamlı olarak tartışılmasının yolu genel görüşmedir.

II.4) Meclis Soruşturması

Meclis Soruşturması Nedir?

Görevde bulunan veya görevinden ayrılmış olan başbakan veya bakanların, görevleri sırasında görevleriyle ilgili işlerden dolayı cezai sorumluluklarının bulunduğu iddiası Meclis soruşturmasına konu edilebilir. Hükümet üyelerinin yargılanma sürecinin bir aşamasını oluşturan Meclis soruşturması, yasama dokunulmazlığının daha katı bir şekli olarak görülebilir.

Yasama Dokunulmazlığı: Milletvekillerinin yasama görevlerini serbestçe, sürekli olarak yargılanma baskısı altında hissetmeksizin yerine getirebilmelerini sağlamak amacıyla tanınan yasama sorumsuzluğu ve yargılama bağıışıklığı.

Yasama sorumsuzluğu, Mecliste dile getirilen düşünce ve açıklamalar ile kullanılan oylardan dolayı sorumsuz olmayı ifade eder.

Yargılanma bağıışıklığı ise milletvekillerinin Meclisin kararı olmadıkça, seçimden önce veya sonra işledikleri iddia olunan suçlardan dolayı gözaltına alınamamasını, sorgulanamamasını, tutuklanamamasını, yargılanamamasını, kesinleşmiş hükmün infaz edilememesini ifade eder. Yargılanma bağıışıklığının istisnaları söz konusudur. Ağır cezayı gerektiren suçüstü hali ve seçimden önce soruşturmasına başlanılmış olmak kaydıyla Devletin ülkesiyle ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak insan haklarına dayanan demokratik ve lâik Cumhuriyeti ortadan kaldırmayı amaçlayan faaliyetler dokunulmazlık kapsamı dışındadır.

Milletvekili hakkında suç isnadı bulunduğu takdirde, yargı mercileri dosyayı Adalet Bakanlığına intikal ettirmektedir. Adalet Bakanlığınca Başbakanlığa iletilen dosya, yasama dokunulmazlığının kaldırılmasına ilişkin bir tezkere ekinde Meclis Başkanlığına gönderilmektedir. Meclis Başkanlığı yasama dokunulmazlığı dosyasını Anayasa ve Adalet Komisyonları üyelerinden kurulan Karma Komisyona havale etmektedir.

Karma Komisyon bünyesinde kurulan 5 üyeden oluşan bir Hazırlık Komisyonu, dosyayı kuruluşundan itibaren 1 ay içerisinde inceleyerek bir rapora bağlar. Karma Komisyon da 1 ay içerisinde Hazırlık Komisyonu raporunu görüşerek bir rapora bağlamak durumundadır. Karma Komisyon raporu dokunulmazlığın kaldırılması şeklindeyse Genel Kurul gündemine, kanun tasarısı ve tekliflerinin de bulunduğu kısma sıradan girer ve görüşülmeyi bekler. Genel Kurul raporu kabul ederek dokunulmazlığın kaldırılmasını kararlaştırabileceği gibi, raporu reddederek yargılamanın dönem sonuna ertelenmesine karar verebilir.

Karma Komisyon, yargılamanın dönem sonuna ertelenmesini kararlaştırmışsa, raporu Genel kurulda okunarak bilgiye sunulur. Bu rapora 10 gün içinde itiraz edilirse Genel Kurul gündemine alınır. İtiraz edilmezse dosya Başbakanlığa gönderilir.

En son 21/7/1998 tarihinde Van Milletvekili Mustafa Bayram'ın dokunulmazlığı kaldırılmıştır. O tarihten bu yana dokunulmazlığı kaldırılan milletvekili bulunmamaktadır.

Oldukça tartışmalı olan yasama dokunulmazlığı konusunda 22. Dönemde bir Meclis Araştırması Komisyonu kurulmuş ve raporu Genel Kurulda görüşülmüştür.

(http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/ARASTIRMA_ONERGESI_GD.onerge_bilgileri?kanunlar_sira_no=290)

Meclis Soruşturması Nasıl Açılır?

Meclis soruşturması açılması en az üye tamsayısının onda birinin yani 55 milletvekilinin imzaladığı bir önergeyle istenebilir. **Meclis soruşturması önergesinde** cezai sorumluluğu gerektiren fiillerin görev sırasında işlendiğinin belirtilmesi ve hangi fiillerin hangi kanun hükümlerine aykırı olduğu gerekçelendirilmeli ve aykırılık oluştuğu iddia edilen hukuk kuralları maddesiyle birlikte gösterilmelidir.

Meclis soruşturması önergesi Gelen Kağıtlar Listesine alınır ve Genel Kurulda okunarak bilgiye sunulur. Ayrıca hakkında soruşturma açılması istenen Bakanlar Kurulu üyesine gönderilir. Meclis soruşturması önergelerine internette, henüz özel bir başlık altından değil, metni Genel Kurulda okunduğundan tutanaklar üzerinden sorgu yapmak suretiyle ulaşılabilmektedir.

Meclis soruşturması önergesinin, Meclis Başkanlığına verildiği tarihten itibaren **bir ay** içerisinde görüşülüp karar bağlanacak şekilde sonuçlandırılması gerekmektedir.

Meclis soruşturması açılıp açılmaması hususundaki görüşmenin tarihi, Danışma Kurulu önerisinin Genel Kurulca kabul edilmesiyle belirlenir. “**Özel gündem**” şeklinde belirlenen Meclis soruşturması önergesinin görüşmesinde sırasıyla önerge sahibi, şahsı adına üç milletvekili ve hakkında soruşturma açılması istenen Başbakan veya bakan 10’ar dakika konuşabilir. Meclis soruşturması sürecinde yargısal niteliği ve boyutları bulunması nedeniyle parti grubu kararı alınması, parti grubunda görüşme yapılması Anayasaca engellenmiştir. Bunun uzantısı olarak da parti grubu adına konuşma imkanı verilmemiştir. Görüşmenin sonunda Meclis soruşturması açılıp açılmaması Genel Kurulca **gizli oylama** ile karara bağlanır. Gizli oylama, 2001 yılında yapılan Anayasa değişikliği ile getirilmiştir. Milletvekillerinin vicdani kanaatlerini tam olarak yansıtılmalarına imkan veren bu Anayasa değişikliği yolsuzlukla mücadelede bir adım olarak görülebilir. Gizli oylama sonucu Meclis soruşturması açılması reddedilirse önerge arşive kaldırılmaktadır.

23. Dönemde Verilen ve Görüşülerek Reddedilen Meclis Soruşturması Önergeleri

**Ankara Milletvekili Yılmaz Ateş ve 73 milletvekilinin, Ankara’da yaşanan içme ve kullanma suyu sorununda, Ankara Büyükşehir Belediyesi üzerinde gözetme ve düzeltici önlemler alma ve ilgili bakanlıklar arasında işbirliği sağlama konusunda sorumluluklarını yerine getirmeyerek görevlerinin gereklerini yapmakta ihmal ve gecikme gösterdiği ve bu eylemlerinin Türk Ceza Kanununun 257 nci Maddesine uyduğu iddiasıyla Başbakan hakkında.*

2/10/2007 tarihli 2. Birleşimde okunarak Genel Kurulun bilgisine sunulmuştur.

(<http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem23/yil2/bas/b002m.htm>)

30/10 2007 tarihli 13. Birleşimde görüşülmüştür.

(<http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem23/yil2/bas/b013m.htm>)

**İstanbul Milletvekili Kemal Kılıçdaroğlu ve 57 milletvekilinin, yasa dışı dinlemelere zemin oluşturdukları ve himaye ettikleri; özel hayatın gizliliği ve korunması ile haberleşme hürriyeti ve gizliliği hak ve ilkelerinin yoğun ve keyfi şekilde ihlal edilmesine göz yumdukları; bu suretle görevlerini kötüye kullandıkları; bu eylemlerinin Türk Ceza Kanununun 257 nci maddesine uyduğu iddiasıyla, Başbakan ve İçişleri Bakanı hakkında.*

10/6/2008 tarihli 115. Birleşimde okunarak Genel Kurulun bilgisine sunulmuştur.

(<http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem23/yil2/bas/b115m.htm>)

1/7 /2008 tarihli 124. Birleşimde görüşülmüştür.

(<http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem23/yil2/bas/b124m.htm>)

Meclis Soruşturması Komisyonunun Oluşumu ve Görev Süresi

Meclis soruşturması açılması kabul edilirse, ilgili Hükümet üyesi hakkındaki iddiaları soruşturmak amacıyla **15 üyeden** oluşan bir **Meclis Soruşturması Komisyonu** kurulur. Bu komisyona partiler güçleri oranında verebilecekleri üye sayısının **üç katı aday** gösterirler. Genel Kurulda her parti grubu için çekilen kura ile Komisyon üyeleri belirlenir. Komisyon üyeleri kendi aralarından **Başkan, Başkanvekili, Sözcü ve Katip** seçer. Bu seçimle birlikte Komisyonun **iki aylık** görev süresi de başlamış olur. Komisyon iki ay içerisinde çalışmalarını tamamlayamazsa iki aylık ek süre kullanmayı kararlaştırabilir. Komisyonun üye seçimi ve ek süre kararları da Resmi Gazetede yayımlanmaktadır.

Kurulan Meclis Soruşturması Komisyonları ile ilgili bilgilere Meclis İnternet Sitesinden ulaşılabilmektedir.

Meclis Soruşturması Komisyonlarına İlişkin Bilgilere İnternette Erişim:

Meclis Soruşturması Komisyonunun Yetkileri

Meclis Soruşturması Komisyonu savcı benzeri yetkilere sahiptir. Komisyon kamusal ve özel kuruluşlardan konu ile ilgili bilgi ve belgeleri isteyebilir; hatta gerekli gördüklerine el koyabilir. Soruşturma kapsamında Bakanlar Kurulunun bütün araç ve imkanlarından faydalanabilir. Bakanlar Kurulu üyelerini, ilgili gördüğü kişileri, tanık ve bilirkişileri dinleyebilir. Komisyon, hakkında soruşturma açılması istenen Başbakan veya bakanın savunmasını alır. Komisyon, adli mercilerden ifade alma konusunda yardım isteyebilir. Ayrıca Ceza Muhakemeleri Kanununun tanıklarla, bilirkişilerle, el koyma ve arama ile ilgili olarak adli mercilere verdiği hürriyetleri kısıtlayıcı yetkilerin genel hükümler çerçevesinde kullanılmasını, gerekçesini bildirmek suretiyle görevli adli merciden isteyebilir. Komisyon, gerektiğinde alt komisyonlar kurarak Ankara dışında çalışma kararı alabilir. Komisyonun çalışmaları **gizlidir**. Komisyon toplantılarına kendi üyeleri dışındaki milletvekilleri katılamazlar.

Meclis Soruşturması Komisyonu Raporu ve Yüce Divana Sevk

Meclis Soruşturması Komisyonu, yaptığı soruşturma sonucunda bir **rapor** hazırlar. Raporla ilgili Hükümet üyesi hakkındaki iddialara yönelik bilgiler yer alır ve raporun sonucunda Hükümet üyesinin suçlu görülüp görülmediği, bir başka deyişle **Yüce Divana sevkine** yer olup olmadığı belirtilir. Komisyonun Yüce Divana sevk yönündeki raporunda hangi ceza hükmüne dayanıldığı da yer alır.

Soruşturma komisyonu raporu, Başkanlığa verildiği tarihten itibaren **10 gün** içinde sıra sayısı şeklinde bastırılarak hakkında soruşturma açılması istenen Başbakan veya bakana gönderilir ve milletvekillerine dağıtılır. Rapor, üyelere dağıtımından itibaren **10 gün** içinde görüşülür. Sıra sayısı olan raporlar ancak Meclis Başkanlığınca dağıtıldıktan sonra alenileşmekte ve TBMM İnternet Sitesinde yayınlanmaktadır. İnternette bu raporlara, Meclis Soruşturması Komisyonlarının sorgulandığı kısımdan gerekli adımlar izlenerek ulaşılabilmektedir.

Rapor üzerindeki görüşmede komisyona, şahısları adına altı milletvekiline 10'ar dakika söz verilir. Son söz, hakkında soruşturma açılması istenen Başbakan veya bakana aittir ve süresi sınırlandırılmaz. Komisyon raporunda Yüce Divana sevk etme söz konusu değilse, Genel Kuruldaki görüşmede, hangi ceza hükmüne dayanıldığını gösteren Yüce Divana sevke dair önerge verilebilir. Görüşmeler tamamlandıktan sonra komisyon raporu veya Yüce Divana sevk önergesi Genel Kurulca gizli oyla karara bağlanır. Yüce Divana sevk kararı ancak üye tamsayısının salt çoğunluğu (276) ile alınır. Yüce Divana sevk kararı alınırca dosya, en geç **7 gün** içinde Meclis Başkanlığınca **Anayasa Mahkemesi Başkanlığına** gönderilir. Anayasa uyarınca görevdeki Başbakanın Yüce Divana sevkine karar verilmesi halinde Hükümet istifa etmiş sayılmaktadır.

Bir Meclis Soruşturması Komisyonu Raporu Görüşme Örneği: 20. Dönemde, Türk Milli Eğitim Politikasına Aykırı, Keyfi ve İdeolojik Uygulamalarıyla Eğitim ve Öğretimde Kargaşaya ve Huzursuzluğa Sebep Olduğu, Toplumsal Gerilime Yol Açtığı, Eğitim Sistemini AB ve Uluslararası Standartlardan Uzaklaştırdığı ve Görevini Kötüye Kullandığı; Bu Eylemlerinin Türk Ceza Kanununun 159, 228, 230, 240 ve 251 inci Maddelerine Uyduğu İddiasıyla Milli Eğitim Bakanı Metin Bostancıoğlu Hakkında Kurulan Meclis Soruşturması Komisyonunun 878 Sıra Sayılı Raporu, 25/6/2002 tarihli 117. Birleşimde görüşülmüş, rapor Yüce Divana sevk mahal olmadığına yönelik olduğundan Genel Kurulda verilen Yüce Divana sevk önergesi oylanmış ve reddedilmiştir.

(<http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem21/yil4/bas/b117m.htm>)

Meclis Soruşturmasının Etkinliği

Hukuka, kamu yararına aykırı hareket ettiği düşünülen Bakanlar Kurulu üyelerinin suç oluşturan eylemleriyle ilgili iddialar, bu eylemlerin hangi ceza hükümlerine karşılık geldiği belirtilerek Meclis

soruşturmasına konu edilebilir. Hedefte Hükümet veya Hükümetin belli üyeleri olan, yargılama aşaması niteliğindeki Meclis soruşturması yolunun başlatılmasında sağlam bilgiler ve hukuki deliller üzerinden hareket edilmesi isabetli olacaktır.

Anayasada ayrıntılı olarak düzenlenen Meclis soruşturması yolunun işletilmesinde süreç, kesin ve sınırlı sürelerle bağlanmıştır. Bunun nedeni, yürütmenin devamlılığının kesintiye uğratılmaması, Hükümetin sürekli olarak birtakım iddialarla yargılama baskısı hissetmemesi, icraatlarına odaklanması gereğidir.

Meclis Araştırması Komisyonundan farklı olarak Meclis Soruşturması Komisyonunun istediği bilgi ve belgelerin sağlanması, Komisyonun davetine icabet edilmesi zorunlu olup aksi halde yargısal yaptırım uygulanabilir.

Meclis soruşturmasında parti grubu müdahalesinin kural olarak devre dışı bırakılması, soruşturma açılması ve Yüce Divana sevk kararlarının gizli oylama ile yapılması, yargısal boyutları olan bu denetim yolunun bağımsız ve nesnel işlemesi için öngörülmüştür. Ancak uygulamada, görevdeki bir Başbakan veya bakan hakkında Meclis soruşturması açılması güç gözükmektedir. İktidar değişikliklerinde bir önceki dönem daha rahat sorgulanmaktadır. 3 Kasım 2002 seçimlerinden sonra başlayan 22. Dönemde, bir önceki Dönemde görev yapan bakanlar hakkında Meclis Soruşturması Komisyonları kurulmasında olduğu gibi.

22. Dönemde Kurulan Meclis Soruşturması Komisyonları ve Sonuçları

- *Bakanlıkları Sırasında İlgili Kuruluşların Raporlarının Gereğinin Yapılmasını Geciktirerek ve Gerekli Tedbirleri Zamanında Almayarak Görevlerini Yerine Getirmemek Suretiyle Türkiye Halk Bankasının Zarara Uğramasına Sebep Oldukları, Usulsüz İşlemlerin Yapılmasına İmkan Sağladıkları İddiasıyla Devlet Eski Bakanı ve Başbakan Yardımcısı H. Hüsamettin Özkan ve Devlet Eski Bakanı Recep Önal Haklarında. (Yüce Divanda beraat etmişlerdir.)*
- *Bakanlığı Sırasında Enerji ve Doğalgaz Anlaşmalarında Türkiye Aleyhine Anlaşma ve Uygulamaların Yapılmasına Yol Açtığı, Devlet Alım Satımına Fesat Karıştırdığı İddiasıyla Enerji ve Tabii Kaynaklar Eski Bakanı Mustafa Cumhur Ersümer ile Ayrıca Bakanlıkları Sırasında Uyguladıkları Yanlış ve Usulsüz Enerji Politikalarında İlgili Kurum ve Kuruluşların Uyarılarını Dikkate Almayarak Kamuyu Zarara Uğrattıkları, DSİ Genel Müdürlüğünde Usulsüz Uygulamalara Onay Verdikleri ve Bu Suretle Görevi İhmal ve Görevi Kötüye Kullanma Fiillerini İşledikleri İddiasıyla Enerji ve Tabii Kaynaklar Eski Bakanları Mustafa Cumhur Ersümer ve Zeki Çakan (Yüce Divanda Zeki Çakan beraat etmiştir. Cumhur Ersümer, bazı suçlardan beraat etmiş, bazı suçlarla ilgili olarak kamuoyunda Af Yasası olarak bilinen kanun uyarınca davanın kesin hükme bağlanması ertelenmiş, bir suçtan verilen ceza ise İnfaz Yasası uyarınca ertelenmiştir.)*
- *Türkbank İhalesi Sürecinde Malın Satımında ve Değerinde Fesat Oluşturacak İlişki ve Görüşmelere Girdikleri İddiasıyla Eski Başbakan A. Mesut Yılmaz ve Devlet Eski Bakanı Güneş Taner (Yüce Divan, kamuoyunda Af Yasası olarak bilinen kanun uyarınca davanın kesin hükme bağlanmasını ertelenmiştir.)*
- *Bakanlığı Sırasında Yapılan İhalelerde Usulsüzlüklerde Bulunduğu ve Bu İhalelerle İlgili Yolsuzluk İddialarının Tahkikini Zamanında Yaptırmayarak Görevini Kötüye Kullandığı, Aynı Zamanda Mal Varlığında Haksız Bir Artışa Sebepiyet Verdiği İddiasıyla Bayındırlık ve İskan Eski Bakanı Koray Aydın (Yüce Divanda beraat etmiştir.)*
- *Karadeniz Sahil Yolu İşlerinin İhalesinde Müteahhit Firmaların Önceden Anlaştıklarının Bilinmesine Rağmen, Fiyatları Ayarlayarak ve Rekabete Meydan vermeyerek Devleti Büyük Ölçüde Zarara Uğrattığı İddiasıyla Bayındırlık ve İskan Eski Bakanı Yaşar Topçu (Yüce Divan, kamuoyunda Af Yasası olarak bilinen kanun uyarınca davanın kesin hükme bağlanmasını ertelenmiştir.)*

*Yukarıda belirtilen Yüce Divan kararlarına Anayasa Mahkemesi İnternet Sitesinden ulaşılabilir.
(<http://www.anayasa.gov.tr/general/icerikler.asp?contID=434&menuID=47&curID=62>)

II.5)Gensoru

Gensoru Nedir?

Mevcut, görevde bulunan Başbakan, bir veya birkaç bakan hakkında, izledikleri politika, bakanlığın faaliyet ve işlemleri söz konusu edilerek iddiaların genişçe tartışılmasına imkan veren ve sonuçta hedefteki Hükümet üyesinin düşürülebilmesine kadar varabilen denetim yoludur.

Gensoru Nasıl Açılır?

Gensoru önergesi, bir parti grubu adına veya en az yirmi milletvekilinin imzasıyla verilir. Gensoru önergesi **500** kelimedenden fazla ise, özeti eklenmelidir. Önerge Genel Kurulda okunarak bilgiye sunulur. Özeti olan önergelerde özet okunur. Gensoru önergelerine internette, henüz özel bir başlık altından değil, metni Genel Kurulda okunduğundan tutanaklar üzerinden sorgu yapmak suretiyle ulaşılabilmektedir.

Gensoru önergesi, verilişinden sonraki **3 gün** içinde bastırılarak üyelere dağıtılır, Gelen Kağıtlar Listesine alınır, bir örneği muhatap Bakanlar Kurulu üyesine gönderilir. Önergenin dağıtılmasından itibaren **10 gün** içinde **gündeme alınıp alınmayacağı** görüşülür. Bu görüşmede, önerge sahiplerinden biri, parti grupları adına birer milletvekili, Bakanlar Kurulu adına Başbakan veya bir bakan konuşabilir. Konuşmaların sonunda gensorunun gündeme alınıp alınmayacağı oylanır. Gündeme alınması reddedilen önerge arşive kaldırılır.

Gensorunun gündeme alınması kabul edilirse görüşülme günü de kararlaştırılır. Gensorunun görüşülmesi, gündeme alma kararının verildiği tarihten başlayarak **2 gün** geçmedikçe yapılamaz ve **7 günden** sonraya bırakılamaz.

Gensorunun gündeme alınıp alınmayacağına ilişkin görüşme ve gündeme alınması kabul edilirse gerçekleştirilecek görüşme, Genel Kurul gündeminin "**Özel gündem**" kısmında yer alır ve görüşme günleri Anayasadaki süreler çerçevesinde Danışma Kurulu önerisinin Genel Kurulca kabulüyle belirlenir.

Gensoru görüşmeleri sırasında milletvekilleri veya parti grupları **güvensizlik önergesi** verebilir. Bu önergelerin gerekçeli olması lazımdır. Bu arada Hükümet de güven tazelemek isteyebilir. Güvensizlik önergesi veya Bakanlar Kurulunun **güven isteği**, **1 tam gün** geçtikten sonra oylanır.

Bakanlar Kurulunun veya bir bakanın düşürülebilmesi, üye tamsayısının (550) salt çoğunluğuyla (276) olur; oylamada yalnız **güvensizlik oyları** sayılır.

23. Dönemde Verilen Gensoru Önergelerinin Konu ve Muhatapları

* Tarım ve hayvancılık sektöründeki desteklemelerin zamanında ödenmemesi veya kaldırılması, girdilerdeki artışlar ve ürünlerdeki düşük fiyat oluşumu sonucu üreticilerin; temel gıda maddelerinde meydana gelen aşırı fiyat artışları ile de halkın mağduriyetine sebep olduğu, TMO'nun yönetiminde ve tarım politikalarında görev ve sorumluluklarını yerine getirmeyerek devleti zarara uğrattığı iddiasıyla Tarım ve Köyşleri Bakanı hakkında

* 1 Mayıs kutlamalarının Taksim'de yapılmasını engelleyerek toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkını ihlal ettiği, güvenlik güçlerini orantısız güç kullanmaya teşvik ettiği, bu tutumuyla toplumsal barışı tehlikeye atarak şiddet görüntülerinin ortaya çıkmasına neden olduğu iddiasıyla Başbakan hakkında

*Sabah Gazetesi ile ATV Televizyonunun satış ihalesinde ve ihale bedelinin finansmanında bir Grubun lehinde etkin rol alarak yetkisini kötüye kullandığı iddiasıyla Başbakan hakkında

* 9 Ocak 2007 tarihinde Bağdat'ta düşen ve Türk işçilerinin yaşamlarını yitirmesiyle sonuçlanan kazaya neden olan yabancı bir şirkete ait uçağın gerekli güvenlik önlemleri almamasına ve yeterli

mali mesuliyet sigortası sağlamamasına rağmen uçuşuna izin veren sorumluları himaye ederek sağlıklı soruşturma yürütülmesine engel olduğu iddiasıyla Ulaştırma Bakanı hakkında

** Elektrik ve doğalgaz başta olmak üzere enerji zamlarıyla vatandaşları zor durumda bıraktığı, sağlıklı bir enerji piyasası oluşturamadığı, enerji arz güvenliği için gereken tedbirleri alamadığı ve bakanlığında yolsuzluklara yol açtığı iddiasıyla Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı hakkında*

** TRT'nin Ergenekon soruşturmasıyla ilgili yayınlarıyla kamu yayıncılığı kural ve ilkelerine aykırı davranmasına göz yumduğu iddiasıyla Devlet Bakanı hakkında*

** Toplumsal olaylarda ve dur ihhtarlarında güvenlik güçlerinin orantısız güç kullanımına göz yumarak yaralanma ve ölüm olaylarına yol açtığı ve bu suretle toplumsal barışı tehlikeye attığı iddiasıyla İçişleri Bakanı hakkında*

** İletişimin tespiti ve dinlenmesi ile Deniz Feneri davasında görevinin gereklerini yerine getirmediği iddiasıyla Adalet Bakanı hakkında*

Bir Gensoru Önergesi ve Gündeme Alınıp Alınmayacağına İlişkin Görüşme Örneği:

Demokratik Toplum Partisi Grubu Adına Grup Başkanvekilleri Diyarbakır Milletvekili Selahattin Demirtaş ve Van Milletvekili Fatma Kurtulan'ın, toplumsal olaylarda ve dur ihhtarlarında güvenlik güçlerinin orantısız güç kullanımına göz yumarak yaralanma ve ölüm olaylarına yol açtığı ve bu suretle toplumsal barışı tehlikeye attığı iddiasıyla İçişleri Bakanı Beşir Atalay hakkında gensoru açılmasına ilişkin önerenin gündeme alınması 21.4.2009 tarihli 79. Birleşimde reddedilmiştir.

http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic?P4=20387&P5=B&web_user_id=6916193&PAGE1=1&PAGE2=54

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına

Merkezi otoriteden aldığı yetkiye dayanarak, toplumsal olaylar sırasında hedef gözetip bizzat öldürme amacıyla ateş açan güvenlik güçlerinin çok sayıda yurttaşımızın ölümüyle sonuçlanan silahlı müdahalesinin giderek yaygınlaşması karşısında gerekli yasal-idari tedbirleri almayarak, ölümlerin artmasına yol açan ve yaşam hakkı ihlalinin önüne geçmeyerek ülkemizdeki toplumsal barışı tehlikeye sokan İçişleri Bakanı Sayın Beşir Atalay hakkında Anayasanın 99'uncu, TBMM içtüzüğüne 106'ncı maddeleri gereğince gensoru açılmasını saygılarımızla arz ve teklif ederiz.

Fatma Kurtulan Van DTP Grup Başkan Vekili Selahattin Demirtaş Diyarbakır DTP Grup Başkan Vekili

Gerekçe: Demokratik bir hak olan toplantı ve gösteri yürüyüşleri Anayasa'nın 34'üncü maddesiyle güvence altına alınmıştır. Buna göre; önceden izin almaksızın herkes toplantı ve gösteri yürüyüşleri düzenleme hakkına sahiptir. Bu hakkın özgürce kullanılmasını sağlamak demokratik, hukuk devletinin temel gereklerinden biridir.

Ancak son yıllarda düzenlenen toplumsal gösteriler, kolluk güçlerinin ölümlerle sonuçlanan orantısız aşırı güç kullanımına sahne olmaktadır. En kaygı verici olanı ise müdahaleler sırasında ateşli silah kullanılıyor olmasıdır.

Başbakan Sayın Recep Tayyip Erdoğan'ın 28 Mart 2006'da 11 yurttaşımızın ölümüyle sonuçlanan Diyarbakır olayları sırasında yaptığı "Güvenlik güçlerimiz çocuk da olsa, kadın da olsa, kim olursa olsun gerekli müdahale ne ise bunu yapacaktır" açıklaması ve 2007'de polisin yetkisini arttıran yasa değişikliğine gidilmesiyle birlikte protesto gösterilerindeki ölümlerde yaşanan artış dikkat çekici boyuttadır.

Ayrıca gerek İçişleri Bakanlığı'nın gerekli tedbirleri almaması gerekse de güvenlik görevlileri hakkında etkin bir soruşturmanın yürütülmemesi, bu uygulamaları teşvik edici bir nitelik taşımaktadır. Özellikle son bir yılda gösteriler sırasında ateşli silah da dâhil orantısız güç kullanılması sonucu 9 yurttaşımız yaşamını yitirirken, onlarcası da yaralanmıştır.

15 Şubat 2008'de Şırnak-Cizre'deki gösteriler sırasında Yahya Menekşe (15) isimli çocuk panzerle ezilerek öldürüldü.

5 Mart 2008'de Van-Erciş'te yapılan "8 Mart Kutlamasına" müdahale sırasında polislerin başından darp ettiği Mehmet Deniz yaşamını yitirdi.

22 Mart 2008'de Van'daki Nevruz kutlamasına müdahale eden polisin hedef gözeterek açtığı ateş sonucu Zeki Erinç ve Ramazan Dal yaşamlarını yitirdi.

23 Mart 2008'de Hakkâri Yüksekova'daki Nevruz kutlamasına müdahale eden güvenlik güçlerinin açtığı ateş sonucu İkbâl Yaşar ve Fahrettin Şedal adlı kişiler yaşamını yitirdi.

20 Ekim 2008'de Ağrı Doğubeyazıt'taki basın açıklamasına müdahale eden polisin hedef göstererek açtığı ateş sonucu Ahmet Özkan adlı genç kalbinden vurularak öldürüldü. Son olarak 4 Nisan 2009 tarihinde Şanlıurfa'nın Halfeti ilçesinin Ömerli köyü kırsalında kutlama ve şenlik yapmak isteyen kitleye gaz bombası ve plastik mermiyle yapılan müdahale sonucu Mahsum Karaoğlan (21) ve Mustafa Dağ (27) yaşamlarını yitirdi.

İçişleri Bakanı Sayın Beşir Atalay'ın sorumluluğunda yaşanan toplumsal olaylardaki bu ölümlere bir de dur ihtarına uymadığı gerekçesiyle öldürülenler eklendiğinde tablo çok daha ürkütücü boyutlara ulaşmaktadır. Kolluk güçlerinin 2007-2008 arası toplumsal olaylarda ve dur ihtarlarında ateşli silah kullanması sonucu 62 kişi yaşamını yitirirken, 68 kişi de yaralanmıştır. Son iki yılda toplumsal olaylara gaz bombası ve diğer araçlarla yapılan müdahalelerde yaralanan kişi sayısı ise 271'dir.

En temel insan hakkı olan yaşam hakkına kasteden bütün bu olaylar "işkenceye sıfır tolerans" sözü veren Hükümetin, İçişleri Bakanlığı'nın sorumluluğu altında yaşanmaktadır. İçişleri Bakanı'nın gerek emrindeki polis gücünü kontrol edememesi gerekse de ölümleri durdurmak için gerekli caydırıcı tedbirleri almaması, kamuoyundaki kaygıları daha da arttırmaktadır.

Yasal-demokratik çerçevedeki gösterilere ateşli silah kullanılarak yapılan müdahaleyle toplumsal muhalefet bastırılmak ve "terörize" edilmek istenmektedir. OHAL dönemini andıran bu uygulamalarla devletin şiddetli önlemlere başvurmasının yolunun açılması ve güvenlik aygıtının idari yönetim üzerinde hâkimiyetinin sağlanması hedeflenmektedir. Ülkemizi çatışmalı ortama sürükleyen bu politika, toplumsal barışı ve demokratik istikrarı da açıkça tehdit etmektedir.

Toplumsal olaylarda ve dur ihtarlarında güvenlik güçlerinin sivilleri vurması karşısında etkin önlemler almayarak ölümlerin ve yaşam hakkı ihlalinin artmasına yol açan ve bu tutumuyla da çatışmalı ortama zemin hazırlayarak ülkemizin toplumsal barışını tehlikeye sokan İçişleri Bakanı Sayın Beşir Atalay hakkında Anayasanın 99. TBMM İçtüzüğü'nün 106. maddeleri gereğince gensoru açılmasını saygılarımızla arz ve teklif ederiz.

Gensorunun Etkinliği

Gensorunun hedefinde bir bakan, hükümet olduğundan çok politize bir durum söz konusudur. İzlediği politikadan, eylem ve işlemlerinden rahatsız olunan bir Hükümet üyesi hakkında bazı bilgi ve belgeler edinilmişse bu durumun tartışmaya açılması gensoru yoluyla olabilir. Gündeme getirilmek istenen konuların suç niteliğindeki faaliyetler olması gerekli değildir. Yeterli performans sergileyemediği, alanında başarılı olamadığı gibi iddialarla da bir bakan hakkında gensoru önergesi verilebilir.

Meclis çalışmalarının dengeli olarak yürütülmesi, hükümetin rahat çalışması, sürekli olarak gensoru baskısı altında kalınmaması için Anayasa gensoru yolunun işletilmesinde kesin, belirli, kısa süreler öngörerek biran önce sonuçlandırılmasını amaçlamıştır.

Gensoruda da genel görüşmede olduğu gibi iki düzeyli bir görüşme söz konusudur. Önce gensorunun gündeme alınıp alınmayacağı görüşülmektedir. Yapılan oylama sonucu gündeme alınması kabul edilirse gensoru görüşülmektedir. Hükümetin veya bir bakanın düşürülebilmesi ihtimali olan güvensizlik oylaması ise bu görüşmeden bir gün sonra yapılmaktadır. Hükümetin veya bir bakanın düşürülmesi ciddi bir iştir ve önemli sonuçlar doğurur. Bu nedenle gensoru kademelendirilerek Meclisin belli aşamalar içerisinde karar vermesi sağlanmak istenmiştir.

Esasen, Meclis çoğunluğu arkasında bulunan Hükümetin veya bir bakanın gensoru ile düşürülebilmesi kağıt üstünde mümkün görülmektedir. Koalisyon hükümeti, bıçak sırtı çoğunluğa dayanan hükümet, azınlık hükümeti gibi hükümetlerin görev yaptığı sıralarda gensoru ile sonuç alınması daha muhtemeldir.

Gensoru İle Düşürülen Hükümet ve Bakanlar: Türk parlamento tarihinde, 31/12/1977 tarihli 31. Birleşimde Süleyman Demirel'in Başbakan olduğu Bakanlar Kurulu, 5/9/1980 tarihli 130.

*Birleşimde Dışişleri Bakanı Hayrettin Erkmen, 25/11/1998 tarihli 24. Birleşimde Devlet Bakanı Güneş Taner ve Başbakan Mesut Yılmaz gensoru ile düşürülmüştür.
Başbakan Mesut Yılmaz ve Devlet Bakanı Güneş Taner haklarındaki gensoru önergeleri Genel Kurulun 23/11/1998 tarihli 22. Birleşiminde görüşülmüştür.
(<http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem20/yil4/bas/b022m.htm>)*

Sonuç Yerine

Sivil toplum kuruluşlarının ülke gündeminde daha ön plana çıkmaları, değişim ve gelişime önderlik etmeleri, eleştiriden öte sorunları yapıcı ve çözüme odaklı yaklaşımlarla doğru adrese, Meclise ulaştırmaları önemlidir.

Sadece şekli değil, yaşamı da içinde özümsemiş, içselleştirilmiş yasalar ve politikalar için: STK'lar Meclise!

Habip Kocaman

TBMM Kanunlar ve Kararlar Müdür Yardımcısı
Yasama Derneği Kurucu Üyesi ve Denetim Kurulu Üyesi
E-posta: habipkocaman@tbmm.gov.tr